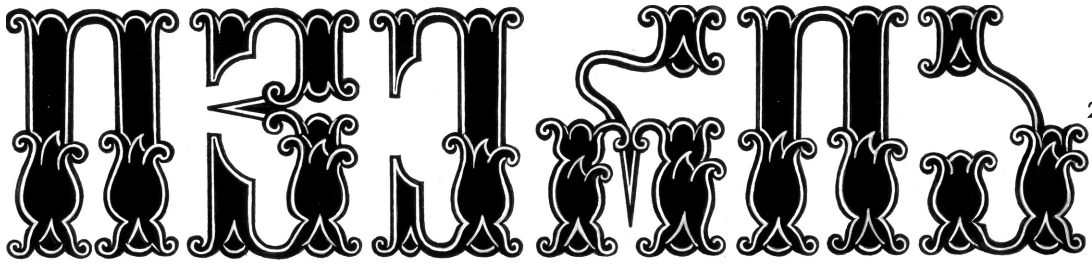

წელიწადი
პირველი

210877
1877 წ.

საზოლიტიკო და სალიტერატურო გაზეთი.

ფასი 1 ლარი

ბამოლის ხუთშაბათობით

ხელის მოწმობა: ტფილისს, „ივერიის“ რედაქციაში, მთაწმინდის ქუჩაზე, შიოყვის სახლების წემოდ. №15 ქუთაისს, ანტონ ლორთქიფანიძის ბიბლიოთეკაში.

<p>„ივერიის“ ფასი 1877 წელს. ათი თვისა, გაეზავნით და გაუგზავნელად . . . 6 მან. — თითო ნომერი . . . . . — 15 კაპ.</p>	<p>თუ საჭიროება მოითხოვს, რედაქცია გაასწორებს და შეამოკლებს დასაბეჭდათ გამოგზავნილ წერილებს. განცხადება მიიღება ქართულსა და რუსულს ენაზე.</p>
--	---

მსურველთ შეუძლიანთ მოითხოვონ „ივერია“ პირველის ივლისიდან პირველს მომავალს იანვრამდე. ფასი ამ ექვსის თვისა ოთხი მანეთია.

საძიებელი: I. აღმოსავლეთის ომიანობის შესახებ II ომის ამბები. — III. საზოლიტიკო მიმოხილვა. — IV ოსმალის საქართველო. — V. ბრძოლა რომის დასაპყრობლად (შემდეგი). — VI. გაზეთებიდან ამოკრეფილი ამბები.

აღმოსავლეთი ომიანობის შესახებ.

ბალკანის ნახევარ-კუნძულზე, როგორც მოგეხსენებათ რუსეთის საქმე ძალიან კარგათ მიდის. იქაურმა მხედრობამ ისეთი ხერხი და ოსტატობა გამოიჩინა, რომ სტაბილური მთავრობა ცოტად თუ ბევრად დააფთხო. მეტადრე ბალკანის მთებზე გადასვლამ მეტად შეაწუხა ოსმალეთი და დააფიქრა. მართლა და ძალიან მოხერხებული და ოსმალეთისათვის მოულოდნელი საქმე იყო ეს გადასვლა. ტირნოვიდამ ბალკანის მთებზე დიდი გარდასავალი გზა გაბროფსედ მიდის და ბალკანის იქითა მხარეს სოფ. შიბკას და კახანლიკაში ხადის. რადგანაც ტირნოვიდამ ბალკანის მთებზედ მხოლოდ ეს ერთი გზაა ფართო და ჯარისათვის გასავლელი, ოსმალეთსაც ეგონათ, რომ რუსის ჯარი უთუოდ ამ გზაზედ გადავიდის, რადგანაც სხვა გზები ვიწრო ბილიკებია და მხელი გასავლელია ჯარისათვის. მაგრამ შეჰსცდნენ. ღენერალმა გურკომ თავისი გუნდი ისეთ ვიწრო ბილიკებზედ და ოღრო-ხოღრო ადგილებზედ გადაიყვანა, რომ არც ერთი ოსმალე არ

დასვედრია, და ეველასთვის მოულოდნელად სოფ. ხანკიოის მივიდა, ბალკანის მთების იქით. ესლა შიბკას რუსების ხელშია და კახანლიკიც, ე. ი. შემოსენებელი დიდი გზა, რომელზედაც უმთავრესს ჯარს შეეძლება დაუბრკოლებლივ გადაიაროს მთები, დაუბრკოლებლივ — მეთქი რადგანაც ოსმალის ჯარი ამ გზაზედ ვერაფერს დაბრკოლებას ველარ მისცემს რუსებს. რაკი უმთავრესი ჯარი მოეწევა ღენ. გურკოს, რუსებს ცოტადა უკლებათ ადრიანპოლიამდე, რომელსაც ოსმალეთი დიდს სიხარით ამავრებს.

ერთის სიტყვით რუსეთის საქმე ბალკანის ნახევარ კუნძულზედ ძალიან კარგათ მიდის მეთქი, და ამის გამოიხიბით არამც თუ მარტო ოსმალეთის მთავრობა არის შეწუხებული, არამედ სხვა სახელმწიფოებსაც დიდი მოძრაობა და ფაქა-ფუცი ეტეობათ. ეს მოძრაობა ჯერ ღუნაიის გადასვლის თაობაზედ გაიმართა და ესლა რაღა თქმა უნდა, რომ უფრო გაძლიერდება, რაკი რუსის ჯარი შივ ოსმალის შუაგულში დაიწეობს სიარულსა. ამას წინად ხმა გავარდა, რომ ავსტრო-ვენგრია რუსეთის წინააღმდეგ წავს დაეძებს ინგლისთანაო, მაგრამ გერმანია უძლისო. ბისმარკს თითქო ეთქვას, რომ თუ ავსტრია ბოსნიასა და სერბიას დაიჭერსო, გერმანია ბოგემიაში შევაო. მართალია ეს თუ არა, სწორედ არვინ იცის. მაგრამ ის კი ნამდვილია, რომ ავსტრია ჯერ-ჯერობით არავითარ მოქმედებას რუსეთის წინააღმდეგ არ იჩენს; იგი თვის წინააღმდეგობას მხოლოდ სიტყვით აღიარებს და იძახის—მე არც იმას შევიწინარებო, რომ რუმინიამ ღუნაიის იქითა ნაპირას რომელიმე ადგილი

დაიხმოსო, არც სერბიის გამატყუებლად და არც იმასაო, რომ მდ. სავაზედ რომელიმე მძლავრი სახელმწიფო გაიმართოსო. ახლა თქვენ თითონ გამოიცანით ეს წინააღმდეგობასა ნიშნავს თუ სხვას რასმეს. მხოლოდ ის კი არ უნდა დაივიწყოთ, რომ არავის არა ჰსურს თავის მეზობლის გამძლავრება და გადიდება. ვარდა ამისა ზოგი ამბობს (იქნება ჭორი იუოს), ვითომ ავსტრიას დიდი ხანია რაღაცა ჰირი მიუცია რუსეთისათვისაო.

მართალია, ავსტრია დიდ მზადებაშია და ჯარიც გამოიყვანა სამწვანარჯედ, მაგრამ მას ჯერ-ჯერობით არავითარი საბუთი არა აქვს ეხლავე ჩაერიოს საქმეში და ეხლავე დაიჭიროს ბოსნია და ჰერცეგოვინა. ავსტრიის მთავრობასთან დაახლოებულ ზირთა სიტყვით ავსტრიის ჰოლიტიკა ჯერ-ჯერობით შემდეგში მდგომარეობს: ორში ერთი—ან ოსმალეთი დამარცხებული გამოვა ომიანობიდან და მისი სახელმწიფო ფერს იცვლის, ან არა და ოსმალეთი გაიმარჯვებს და მისი განწყობილება და საქმე იგივე დარჩება, როგორც აქამდისინ იყო. ზირველ შემთხვევაში ავსტრი-ვენგრია მაშინვე დაიჭერს ბოსნიასა და ჰერცეგოვინას და თავის მფარველობის ქვეშ აიყვანს იმავე საბუთით, რა საბუთითაც ამ ქამად რუსეთი ბოლგარის ისევე ბედზედ მოქმედობს. მეორე შემთხვევაში თუ კი ოსმალს საქმე არ შეიცვლება, ავსტრიას არავითარი მიზეზი არ ექნება დაიჭიროს ზემოხსენებული ქვეყნები. მაშასადამე, ვიდრე ოსმალეთის საქმე ასე თუ ისე არ გადაწდება, ავსტრიისათვის სრულებით საჭირო არ არის ბოსნიისა და ჰერცეგოვინის დაჭერა, და საქმეში ვარევა.

მართლაც რომ ავსტრი-ვენგრიამ არავითარი წინააღმდეგობა არ გამოიჩინოს რუსეთისადმი, საკვირველი აქ არა იქნებარა. ავსტრი-ვენგრიას თავისი ჭირი აწუხებს: მისი მთავრობა მხოლოდ იმასა ზრუნავს აგები როგორმე ჩემი ორად გაუოფილი სახელმწიფო შევიძაგროვო და ან ერთი ნაწილი არ გამეცალოს ხელიდგან, ან მეორე და ამის გამო ხან ერთს შეჰსცინის ზირში ხან მეორეს. ამ სახით მის მოქმედებას ორწუალ-შუა დგომა ეტეობა. საზოგადოება რომ რომელსამე მიდრეკილება დაადგება, მთავრობაც იმ მიდრეკილებას აჰყვება ხოლმე, თითქო იმავე აზრისა იუოს; გულში კი ერთი და იგივე ზრუნვა წადილი აქვს:

რაცა მაქვს ის შევირჩინოვო და თუ სხვამ რამე შეიძინოსო აგები მეც რასმეს გამოვრჩეო. ამის

შემდეგ რად უნდა გვიკვირდეს, რომ ავსტრი-ვენგრიამ რუსეთისადმი წინააღმდეგობა არ გამოიჩინოს, თუ კი ხედავს რომ ეს წინააღმდეგობა მის წადილს ვერ აუსრულებს. თუ ავსტრია, იტუვის მკითხველი, რუსეთის წინააღმდეგი არარის, მაშ რაღათ იშუქრება და ამბობს: რა დღესაც სერბია ომში ჩაერევა, იმავე დღეს ჩემ ჯარს სერბიაში შევიყვანო? ზირველი ესა რომ ვინ უშლის სერბიას ჩარევას ომში, ამისი არც მე ვინც ნამდვილად, არც შენ, მკითხველო. მეორე ისა, რომ ავსტრი-ვენგრიისათვისაც ის არის სამჯობინარი რაც უფრო ცოტა მოცილე გამოჩნდება მაშინ, როცა საქმე თავის დასასრულზედ მიდგება. სერბიელნი ამბობენ: ამოდენა მსხვერპლი დავსდეთო, ამოდენა სისხლი დავლვარეთო, ამოდენა მამულის შვილი დავკარგეთო სლავიანების განთავისუფლებისათვისაო, და ნუ თუ მომავალში ჩვენც ჯეროვანი ადგილი არ გვექმნებაო საქმის გადაწვევაშიო. აბა რა სასიამოვნოა ამისი გავონება ავსტრიისათვის? რუმინის საქმეც ამ გვარია. რუმინიელები ამბობენ: ეს რა სულელურ მდგომარეობაში ჩავცვივდითო: ოსმალეთს ომი გამოვუცხადეთო და გვეუბნებიან დუნაის იქითა ნაზირას კი ნუ გადახვალთო. რუმინიელებსაც უნდათ საქმის გადაწვევტის დროს თავისი ხმა იქონიონ. რასაკვირველია არც ეს არის სასიამოვნო მოცილეუთათვის. რუსული გაზეთები კი თავისას იძახიან: დახე ამ წყეულ ავსტრიას, აკი აბრკოლებს სერბიას და რუმინიას რომ არ მოგვეშველონო. ის კი არათუ.... მაგრამ ამაზედ სხვა დროს მოვილაპარაკებთ.

დუნაის მხედრობის წინ წადგომამ ინგლისსაც ეური აცქვეტინა, როგორც ეტეობა მისი საომარი ხომალდები თან და თან სტამბოლს უახლოვდება, მაგრამ ჯერ კი არავითარი გარდაწვევტილი მოქმედობა არ გამოუჩენია. რუსის ჯარი საცაა აღრიონაპოლამდე მივა და ინგლისი რაღას უცდის, თუ კი ოსმალეთისათვის თავი სტკივა? ნუ თუ ეველას წინააღმდეგ ჰქონია გამოანგარიშებული, ვინ რა უნდა ირგუნოს?

ინგლისის ოფიციალური გაზეთები სულ იმას იძახიან. რომ ინგლისი აი ეხლა უნდა ჩაერიოს ომშიო, რადგანაც მერე გვიანლა იქმნებაო. სხვა სახელმწიფოებმაც რომ ხმა არ ამოიღონ და ინგლისი მარტოც რომ დარჩეს მაინც რუსეთს წინ უნდა დაუდგესო და თვისი სარკებლობა დაიცვასო; მთავრობამ ეხლავე უნდა გამოუცხადოს რუსეთსაო, რომ მას სტამბოლში ინგლისის ჯარი

დაუხვდება. მეორეს მხრით სხვა ზომიერი გაწეუბები კი ამბობენ, რომ რუსებს სტამბოლამდე ჯერ ბევრი აკლიათო და ინგლისის სარგებლობას ჯერ არავითარი ვნება არ მოეღოსო. უფუელივე ეს ახალი ამბავი არ არის. მიიღებს ინგლისი მონაწილეობას ომში თუ არა? ეს საგანი დღესაც იმავე საბურველ ქვეშ არის, როგორც ამ სამისთვის წინა დროს.

ო მ ი ს ა მ ბ ე ბ ი .

– 5 მკათათვეს ღენერალ გურკოს სოფ. შიბკა დაუტყრია და ის მთის დიდი გადახავალი გზა, რომელიც ამ სოფელსედ არის გაუვანილი.

– 16 მკათათვეს ღენერალი ლორის-მელიქოვი ქურუქ-დარის ბანაკიდან გამოვიდა და მტრის ბანაკის სიმაგრენი დაუთვალეობებია ვიზინკევიმდე. დიდ იაგნის მთასთან შეტაკებია მტერს და ჩვენებს გაუძარჯვნიათ. მთასთან შეტაკებია მტერს და ჩვენებს დაუძარჯვნიათ. ჩვენი ერთი აფიცერია მკვდარი და 4 დაჭრილი, 46 ჯარის კაცია დაჭრილი და 4 მკვდარი.

– რუმინის ერთი დივიზია დუნაის იქითა ნაპირას გადასულა და ნიკოპოლის გუშავად უნდა დადგესო.

ოსმალის სამხედრო მინისტრი გაუგზავნიათ სტამბოლიდან შუმლაში იმის შესატყობლად თუ რა მიზეზი იყო, რომ რუსები ეგრე ადვილად გადავიდნენ დუნაიას. ამ საგანსედ ინგლისის გაწეუბი „Standard“ ია რას იწერებს: „რუსები რომ დუნაიას გადავიდნენ დაუბრკოლებლად და სწრაფად მიიმართნენ სისტოვისაკენ, ამ ამბავმა ძალიან შეაწუხა სტამბოლი და სრულად დაავიწუა ის კაი ამბები, რაც ამ ბოლო დროს მცირე ახიდან მოვიდა. ერთი ახალგაზრდა ინგლისის აფიცერი, რომელსაც თავისის თვალთ უნახავს რუსთა გადასულა დუნაიასედ. ამბობს, რომ ოსმალების დაუდევნელობა ამ შემთხვევაში გაუგებარიაო. სისტოვაში იყო ათასი კაცი ოსმალო, ახლის თოფებით დაიარაღებული, და რამდენიმე ჯარბაზანი. მაგრამ ამათ არაფერი დაბრკოლება არ მიუციათ რუსთათვის, რომელნიც დიდის ნაგებით გამოდიოდნენ დუნაიას, მაშინვე დაანებეს თავი ქალაქსა და წავიდნენ ასე, რომ თოფიც არ უსროლიათ. ოსმალოს ჯარის უფროსი იმით მართლულობს თავს, რომ მე ბრძანება არა მქონიაო რუსის ჯარს შევბმულიყავიო. სტამბოლში კი ამ უფროსს აბრალებენ, რომ რუსებისაგან მოსეიდულიათ ასე როგორც არტანის კამენდანიო. ხონთქარმა ამ ამბავსედ ძალიან ცუდ გუხებასედ შეიქმნა და მაშინვე შეჭარა მინისტრები თავის

სასახლეში. ხონთქარმა ჰკითხა როგორ მოუვიდაო აბდულ ქერიმს, რომელსაც სამასი ათასი (?) ჯარი ჰყავს, რომ მაგ რიგად გადმოეშო რუსები და ოსმალოს საომარი სახელი გაუტყნაო. მინისტრებმა ზასუნად მიუგეს, რომ ჩვენ არა ვიცით რაო, ეგ აბდულ-ქერიმის საქმეაო. ხონთქარმა მაშინვე ტელეგრაფით მოჰკითხა აბდულ ქერიმს ამისი ზასუნი. აბდულ-ქერიმის ზასუნი მიახლოებით ეს იყო: „ვევედრები თქვენს დიდებულებას არ შეჰსწუხდეთ მასსედ, რომ რუსები დუნაიას გადავიდნენ; ამას არასფერი მნიშვნელობა არა აქვს. მე ძალიან კარგი ზღანი მაქვს შედგენილი, ისეთი ზღანი, რომლისაგამო რუსები უმძველად დამარცხდებიან სრულიად ასე რომ არც ერთი იმათი კაცი, დუნაიასედ გადმოხული, თავის ქვეყანაში ცოცხალი ვეღარ დაბრუნდება. მხოლოდ ამას ვითხოვ თქვენის დიდებულებისაგან ნება მომცეთ ჩემი განზრახვა ავასრულო და სტამბოლის ბატონებს უბძანოთ, რომ ნუ ერევიან ჩვენ საქმეში და ნუ მიშლიან ჩემის განზრახვის აღსრულებას.“ ამ ზასუნსედ ვერ გაუკეთა გული ხონთქარსა და ამიტომ რამდენჯერმე ტელეგრაფით მოსთხოვა აბდულ ქერიმს შენი ზღანი მცნობეო, მაგრამ აბდულ-ქერიმი დიდს უარსედ დადგა და მოჰსწერა, რომ ხონთქარი ან სრულიად მე უნდა მენდობოდესო, ან არა და სხვა გამოგზავნოსო ჩემს ადგილასაო. მაშინ ხონთქარმა თვით მოინდომა ლაშქარში წასვლა, რომ აბდულ ქერიმის ზღანი გაესინჯა, მაგრამ რედიფ-ფაშამ ურჩია შენი ამ დროს იქ წასვლა ცუდიაო, მე გამგზავნეო, ეველაფერს შევიტეობო და გაცნობებო. სხვა მინისტრებმაც, რომელთაც რედიფ-ფაშის თავიდან მოშორება იამათ, ურჩიეს რედიფ-ფაშის გაგზავნა. ხონთქარმა მცირეს ტოკავის შემდეგ ამაზედ თანხმობა გამოაცხადა და რედიფ-ფაშა აბდულ ქერიმთან გაისტუმრა, რედიფ-ფაშას ხონთქარმა ნება მიჰსცა შეიტყუ აბდულ ქერიმის ზღანიო და რაც საჭიროდ დაინახოვო, შეჰსცვალო.“

– ზივინის ომის თაობაზედ აი რას იწერებიან ინგლისურის გაწეუბი „Times“: „დილის 11-ს საათსედ რუსის ათი ბატალიონი ოც-და-ერთის ჯარბაზნით იერიშით მოვიდა ოსმალოს სიმაგრესედ, სცა შეიდმეტი ბატალიონი იყო ექვსის მინდვრისა და ექვსის მთის ჯარბაზნითა წინამძღოლობის ქვეშ არსრუმის გუბერნატორისა იშმაილ ფაშისა და ფაზი-ფაშისა (ღენერალ-კოლმანი). ოსმალოს ჯარმა იერიშს გაუძლო დაღამებამდე და დაღამების შემდეგ ომიც შეჰსწერა. რუსებს უკან დააწვივნეს და დაღამების შემდეგ ომიც შეჰსწერა. რუსებს უკან დააწვივნეს და დიდი ჯარალიც მიავენეს. რუსების ჯარალი გამოიცხულია 1500–2000 კაცამდე. რადგანაც მუსა-ფაშამ თავის ათასის ცხენოსანითა

ომს ვერ მოასწრო, ამის გამო ოსმალებს მოუცდათ სრული სარგებლობა გამოეცანათ ამ გამარჯვებულად. შედარებით ოსმალებს ნაკლები ზარალი მიეცათ, სულ 600–800-მდე კაცი დაუზარადათ. ჯარის-კაცთა ძალიან კარგად იომეს, ღენერალ კოლმანის (ფაზი-ფაშისა) ვაჟკაცობას და გამკობას ეველანი აქებენ.“

– ინგლისის გაზეთში „Morning-Post“ ჰსწერია: მას აქედ, რაც რუსეთის განზრახვას ფარდა ახსნა ბოლგარიელთა დამორუსის ხელმწიფის ცირკულირითა, მას აქედ რაც რუსებმა რუმსუკში ზარბაზნების სროლით სხეულთა სადგურნი არ დაინდეს და სისტოვი (?) აიკლეს შეუბრალებლად, ჩვენ იმედი გვაქვს რომ ეოველივე ეს დასაწყისი ომისა ხალხთა განთავისუფლებისათვის გაჰფანტავს ეოველს ეჭვს შესახებ ინგლისის და რუსეთის ზოლიტიკისა. ავსტრიისა და ინგლისის მხრით შეუბრალებელი ცდომილება იქნება, რომ ამათ მხარი არ მიჰსცენ. ერთმანეთს იქ, საცა ამოდენა საერთო ინტერესებია ფეხზედ წამოყენებული ერთად მოქმედებისათვის.“

– ამ ბოლოს დროს იმისთანა ხმა დავარდა, რომელსაც დიდი მნიშვნელობა აქვს, თუ მართალი გამოდგა ამბობენ ნამიქ-ფაშას რომელიც რედიფ-ფაშას თან გაჰყვა. შუძელს ერთი მეტად საჭოჭმანი საქმე მიანდესო. ამისთვის მიუხდვიანთ, თუ ოსმალოს ჯარი ბოლგარიში რომელსამე დიდს ომში დამარცხდესო, მაშინვე უშუამავლოდ ზირ-და-ზირ რუსეთს მორიგებაზედ დაუწვევს საუბარიო თუცა მორიგების თაობაზედ ევროპაში კანტი-კუნტად ღაზარაკობენ, მაგრამ შემოსენებული ამბავი მაინც უსაბუთოდ არ დაიჯერება.

– მორიგებაზედ რომ ხმები დადის, აი იმის თაობაზედ რა ჰსწერია გაზეთს „Presse“-ში: „დღეს ნამდვილად სხვა და სხვა მხრიდან მოვიდა ამბავი შერიგების თაობაზედ. ამის შესახებ ამბები ერთმანეთს ზირდაზირ ეწინააღმდეგებიან მხოლოდ იმაში, რომ ზოგნი ამბობენ რუსეთმა დაიწყო მორიგებაზედ ღაზარაკიო და ზოგნი კიდევ ამბობენ, რომ ხონთქარის სასახლეში ჰსცნესო მორიგების საჭიროებაო. მაგალითებრ, „Standard“-ში (ინგლისის გაზეთია) სტამბოლიდან ექვს ივლისს იწერებინან, რომ ინგლისის სომალდების შემოსვლამ ბესიკის ზღვის-უბრეშიაო სტამბოლი მეტად განარისხაო. ამ ჟამად მაჰმადიანთა და ნამეტნავად უმაღლეს წრეში ძალიანა ჰსურთ ინგლისნი, რომელთაც იმას აუვედრინან, რომ თქვენ მარტო თქვენს საკუთარს გამორჩილად ჰყოფრითო და ოსმალეთისათვის კი არას ნაღვლობთო. მრავალნი გავლენილნი ოსმალნი ხმა მალდა იმანინ, რომ თუ ოსმალეთი იმულებულ იქნება შერიგება მოითხოვოსო, მაშინ იგი ეცდება ინგლისი თავისის საქმიდამ დაითხოვოსო და თვითონ ზირ-და-ზირ მოელაზარაკოს რუსეთსაო შერიგების

თაობაზედაო. ამისთანა გუნებაზედ არის თურქე საზოგადოდ მთელი სტამბოლი. თუცა ინგლისზედ ესე უკმაყოფილენი არიან, მაგრამ აქედამ რუსეთთან მორიგებაზედ კიდევ დიდი მანძილია. მეორეს მხრით არც ის ამბავია ეურადლების დირსი, რომ ვითომც რუსის მხედრობის წინამძღვართ გულში ეღვათ შერიგების სურვილი; უფრო მით არის ეგ ამბავი დაუჯერებელი, რომ რუსებს თავისი წესი და წუბილება შეაქვთ ამ ჟამად ბოლგარიში. თვითონ ინგლისი კი ორ ცეცხლ შუაა. იმისიც ემინიან რომ ოსმალო ცალკე არ მოურიგდეს რუსეთსა და იმისიცა, რომ რუსეთის მხედრობა წინ არ წავიდეს და არ დაიჭიროს სტამბოლი.“

– ტუფლისის კორესპონდენტი ნემენცურის გაზეთის „Augsburger Zeitung“ ჰსწერს, რომ სომხები დიდს ფაცა-ფუცში არიან და მახეებსა შლიანო. სომხები თუცა კი ვერაფერი მომარი ხალხიაო, მაგრამ კი ცდილობენო ამიერ-კავკასიაში ზირველი ადგილი დაიჭირონო არამც თუ მარტო საზოლიტიკო ასპარესზედ არამედ სამხედრო ნაწილშიაცო. ამის გამო ეოველს დონისძიებას ხმარობენო, რომ თავიანთ ჯურის-კაცთა უზირველესი თანამდებობანი არგუნონ რუსის ჯარშიო. საწადელი აუსრულებათ თუ არა, ჯერ არავინ იცის, მაგრამ კი უეჭველიაო, რომ ამისათვის ენლა უკეთესი დროაო.

– კორესპონდენტი „კელნის გაზეთისა“, ერთს ხმად გაავარდნილს ამბავს მოგვითხრობს მასზედ, რომ ვითომც სამხედრო მინისტრი ოსმალეთისა რედიფ-ფაშა მოეწამლოთ აბდულ ქერიმთან ჩხუბისა გამო და აი ამ საგანზედ რას იწერება:

„მხედრობის განდგომა! სამხედრო მინისტრის მოწამლვა! ხონთქარის გაქცევა! აი ეველას ენაზედ რა ადგას, აი რა ათროთალებს ხალხსა სასო-წარკვეთილებაში ჩავარდნილს და რა უმღვრევეს გუნებასა და აშფოთებს. საშინელი ამბავი სერასკირის მოწამულისა და სარდალის ღალატისა აცნობა ვენაში ავსტრიის ელჩმა როგორც ნამდვილად მომხდარი და სტამბოლშიაც ამაზედ დაჯერებულნი არიან, თუცა აქამომდე ჯეროვანად დამტკიცებული არავისაგან არ არის. როგორც მოგესხენებთ, წასრულს კვირას რედიფ-ფაშა წავიდა მხედრობის უმთავრეს სადგურს შუძლადი და თან წაიყვანა ნამიქ-ფაშა. ბევრმა იხეთქა თავი მასზედ, თუ როგორ შეხვდებიან ერთმანეთს რედიფ-ფაშა და აბდულ ქერიმი; ეს კი ეველამ კარგად იცოდა, რომ უშუღლოდ, უჩხუბრად ერთმანეთს ვერ გადაჩხებიან. სწორედ ეგრეთაც მოხდა—უთანხმოებამ დიდხანს არ ალოდინა თავი. მივიდა თუ არა შუძლას, რედიფ-ფაშამ შენიშნა, რომ რუსთა გამარჯვებულს სვლას ვერ შეავენებს კაცი ტორტმანობითა და ამის თვის შეუკვეთა აბდულ ქერიმს რომ სილი სტრის და რუმსუკის მეციხოვნეთა ნაწილი რუსთა წინ დასახვედრად გაეგზავნა. ჯერ

ანდულ ქერიმი დაეთანხმა და ჯეროვანი განკარგულება მოახდინა, მერე კი იმით გაათავა საქმე, რომ მარტო სუთასი კაცი გაგზავნა ბელას. ამის გამო უსიამოვნო დანაზარაკი მოუვიდათ ანდულ ქერიმს და რედიფ-ფაშას. ორივე ერთმანეთს აბრალებდნენ დღაღატობას. ბოლოს ანდულ ქერიმა უებარი ღონე მოიგონა მეტოქის თავიდან მოშორებისათვის და მიართვა მოწამლული ყავა. სხვანი კი ამბობენ, რომ რედიფ-ფაშა უფრო სახელოვანის სიკვდილით მოკვდაო: თვითონ მოიკლა თავიო, რაკი დარწმუნდაო რომ დუნაიანედ ოსმალეთს აღარა ეშველება რაო. ხონთქარის სასახლეში ამ ამბავმა ეგვლან თავ-ხარი დაჰსცა, ხონთქარს გული შემოეგარაო და ამბობენ კიდევ რომ მაჰმუდ-ფაშას გაჰგზავნისო ანდულ ქერიმის სასჯელში მისაცემათაო.“

– ოსმალეთის სამინისტრო ამ ბოლოს დროს ბევრს ცილსა ჰსწამებს რუსეთის მხედრობას მასზედ, რომ იგი მხეცურად და შეუბრალებლად ეკიდებოა მაჰმადიანებს, საცა კი შეხვდებიანო. აი ამ საგანზედ რა დაუჯერებელს ამბავს იხსენიებს ოსმალთს უცხო საქმეთა მინისტრი საფეტ-ფაშა თავის ცირკულიარში. „ჩვენნი მოხელენი გვაუწეებენ ჩვენ, რომ რუსის მხედრობა ბევრს აკაცობას ჰსხადისო იმ ჩვენს ადგილებში, რომელიც მათ დაიხურეს. იგი ხელალებით ქლექს ხალხსა, ჰბუგავს ეგვლაფერს და ჰსცარცავს. აი ჩვენნი მოხელენი ამის თაობაზედ რას გვაუწეებენ: წასრულს ოთხმბათს რუსის ჯარი მიესია სისტოვის მანრაში ერთს მაჰმადიანთა სოფელს, აიკლეს იქაურობა, გადაბუგეს სახლები და ამოხრცეს მომეტებული ნაწილი მშვიდობით-მყოფელის მცხოვრებლებისა. რუსები თავს დაესხნენ ექვს ამ სოფლის კაცსა, რომელნიც მათ სრულად არ ეწინააღმდეგებოდნენ, ერთი იმათგანი მოკლეს, სხვანი ტყვეთ წაიუვანეს. ექვსი სხვა მაჰმადიანი, რუმხუკი დამ ზიტონაში მიმავალნი, რუსის ცხენოსნებმა დაიჭირეს და დაახხეს; ერთი კი გაექცათ. ამ უბედურთა სხეურზლთა გვამნიც კი გახადეს შემასწრებელის ქცევის საგნად; მკვდრებს თვალები დაჰსთხარეს და თვალთა ბუდენი ჰურით ამოუმსეს. რვას ოსმალთს ჯარის-კაცს ტყვეთ ჩავარდნილთა ჯონით ცემა დაუწეეს ასე, რომ სიკვდილამდე მიაღწევიან. ამ გვარსავე მხეცობას გვაუწეებენ ჩვენ აზიიდან. ათას სუთასი კომლი, რომელნიც რუსის ეახსახების ბარბაროზობას გამოექცნენ სოხუმიდან და თავი შეინიხნეს ტყეში, სულ ამოწოდნენ შიმშილითა. რუსის ჯარმა, არტანუჯის დამჭერმა, გამობრუნების დროს ამოხრცა ორმოც-და-ათი სული ასე, რომ არც სქესს ათხოვა უური და არც ხნოვანობასა. მრავალი აშენებულნი ადგილნი, რომელსზედ კი გაიარა, სულ ამობუგა. ერთი (УЧКИЛИСКИЙ) სომხის ეპისკოპოსი დაიჭირეს, ხელ-ფეხი გაუკრეს და ავრე მურადცხ-ყოფილი თან წაიუვანეს.“

– 12 ივლისს სტამბოლიდამ ოსმალეთის უცხოთა მინისტრმა აცნობა ოსმალეთის ელჩებს ევროპაში შემდეგი ახალი და, რასაკვირველია, ტყუილი ამბები: „მაღალს ზორტას ტყვევ რამშით აცნობესო, რომ 7 ივლისს რუსის მხედრობა შევიდა კესტანსა და ბელოვანშიო, იარალი წაართვა მაჰმადიანთა და ბოლგარიელებს დაურიგა. ამის შემდეგ მუსულმანები სულ ამოხრცილ იქმნენ: მამა-კაცნი, თუ ბავშვები (?), მათს სადგომებს ცეცხლი წაუკიდეს. აქედამა ჰსხანს, რომ რუსებს მოუწადინებიათ ხელალებით ამოხრცვა ეგვლა მუსულმანებისა, რომელთაც კი გზათ შეხვდებიან. აქედამა ჰსხანს რა ბარბაროზებასაც უნდა მოელოდნენ საწუალი ხვენი თანა-მერჯულენი იმათგან, რომელნიც სმა მაღლა აცხადებდნენ, რომ კაც-მოყვარებისათვის და დევნულთა სასხსნელად მოვდივართო. ჩვენ ეჭვი არ გვაქვსო, რომ ევროპა სრულის გულის წეროძით მერისხვას ამისთანა უღმობელობას.“

– რუსული გაზეთი „СЪВЕРНЫЙ ВЪСТНИКЪ“-ი, ამბობს: „ამისთანა ცილის წამებანი რუსეთის მხედრობისადმი გზას ვერ ზოულობს იმ გაზეთთა შორის, რომელნიც ევროპაში უმთავრესნი არიან. ინგლისურს გაზეთს Timse-ს ამბობს, რომ ცარიელი ლიტონი სიტყვა არ დაეჯერებოა იმ მთავრობას, რომელმაც სრულის მშვიდობიანობის დროს სახარელი საქმეები მოახდინა ბოლგარიანშიო და მთელი ბოლგარია სისხლით მოარწყვეინაო და რომელმაც არამც თუ არა ღონისძიება არ იხმარაო რომ დამნაშავენი დაესაჯაო, არამედ თითიც არ გაანძრია იმისათვის, რომ შემდეგში მაინც აღარ მომხდარიყო. თვითონ ოსმალეთსა აქეთო, განაგრძობს „Timse“-ი, წესად მიღებული ის უბრალოდ კაცის-ეგვლა და აოხრებოა, რომელსაც რუსებს აბრალებენო.“

– რუსულს გაზეთს СЪВЕРНЫЙ ВЪСТНИКЪ-ს ვენიდან 10 (22) ივლისს შემდეგი ტყვევ რამმა მოხვლია: დუნაიის ჯარში მყოფთა უცხო ქვეყნების კორრესპონდენტებმა რიცხვით ოცმა კაცმა ხელი მოაწერა მასზედ, რომ ოსმალთს მთავრობა ტყუილად ჰსდებსო რუსის მხედრობას ავად ქცევის ბრალსა.“

საზოლიტიკო მიმოხილვა

იზლისი. 16 (4) მკათათვეს ღონდონის ჰალატში დეპუტატმა დეენკინსმა შემდეგი კითხვა წარუდგინა მთავრობას: „შეუძლიან თუ არა გარემე საქმეთა მინისტრის თანაშემწეს წარმოუდგინოს ჰალატს ნამდვილი ზირი იმ ზროკლამაციისა, რომელიც რუსეთის იმპერატორმა გამოსცა ბოლგარიელთათვის? მთავრობის მიერ მიღებული ცნობა ამართლებს თუ არა Times-ის კორრესპონდენტის სიტყვას, რომელიც

ამბობს, რომ თ. ჩერკასკის ზროექტის ძალით, ბოლგარიაში სამხედრო და საერთო მმართველობაში უსათუოდ რუსული ენა უნდა იყოს სმარბებული და მიწის საკუთრება მხოლოდ ქრისტიანებს უნდა დაურთიკონო. რუსული ენის შემოღება უსათუოდ რუსის მოხელეთა დანიშნვას მოასწავებს, რადგანაც არც ერთმა ბოლგარიელმა, თუ რუსეთში არ არის ნასწავლი, არ იცის რუსული ენა. თუ ეველა ეს მართალია, ჩვენი მთავრობა წინააღმდეგება თუ არა ამ გვარ მოქმედებას რომელიც არ ეთანხმება რუსეთის, მთავრობის მიერ წინათვე აღიარებულს ზირობას? უნდა მოგახსენოთ, რომ ამ ჟამად სამი თარგმანია ზროკლამაციიამასა, რომელთა შორის არც ერთი მეორეს ვერ ეთანხმება. “
 ზედ გარეშე საქმეთა მინისტრის თანამშემწემ, ბორკმა უხასუნა შემდეგი: „მთავრობამ მიიღო ზროკლამაციის ზირო დაა რა ვითარი მიხეცი არა აქვს ის ზირო წარმოვიდგინოთ. თ. ჩერკასკის შესახებ ჩვენს შვეიცრეთ ბუნარესტიდამ, რომ მასხედ არინ მინდობილი ბოლგარიის მმართველობის მომართვა და თან 400 მოხელე ახლავს. ამის მეტს ჩვენ ჯერ ვერაფერს ვერ გეტყვით, რადგანაც ამ საგანის შესახებ ჯერ არაფერი ამბავი არ მოგვსვლია.“

ბორკმა ჰსთქვა, რომ მთავრობას არავითარი ოფიციალური ცნობა არ მოსვლია შესახებ რუსეთის ენისა და მმართველობისა ბოლგარიაში. ამასხედ გაზეთი „Nord“ (რომელიც რუსეთის ოფიციალურ გაზეთად ითვლება) ამბობს: „ის აჩქარება, რომლითაც რუსეთი ადგილობრივის მმართველობის წევრთა არჩევისებს, საკამოდ ამტკიცებს, რომ მას ჰსურს შემოიღოს ბოლგარიაში რუსული კი არა წესი; არამედ ბოლგარიელი. იმავე მიდრეკილებით დაწესდა ბოლგარიის ლეგიონი. ეს თვით მმართველობის უმთავრესი ორდანო საჭირო აღარ იქნებოდა ზეტერბურდის კაბინეთს რომ ის განზრახვა ჰქონოდა, რომელსაც ჰსწამებენ მას ინგლისის მთავრობის ზოგიერთა წევრნი. უფ. ბორკმა ჰსთქვა, რომ თ. ჩერკასკიმ თან ოთხასი მოხელე წასახაო. არ ვიცით მართალია ეს რიცხვი თუ არა; იქმნება გადამეტებულია. რაც უნდა იყოს, ეველასთვის ცხადია, რომ რამდენისამე დღის განმავლობაში შეუძლებელია მოიკრიფოს საკამო მოხელე ეველა ადგილებისათვის იმ ქვეყანაში, რომელიც საუკუნოების განმავლობაში დაჩაგრული იყო ოსმალების მიერ, და მეტადრე იმისთანა განსაკუთრებულ გარემოებაში, რომელიც ამჟამად თავს ადგა. უფ. ბორკმა უნდა იცოდეს, რომ რუსის მოხელენი, რომელნიც თ. ჩერკასკის ახლავან თან, სამუდამოდ არ არიან მიწვეულნი ბოლგარიაში, საკვირველია, რომ უფ. ბორკმა იცის ეს და მაინც ჰალატში კი იმისთანა ორ აზროვანი სიტყვა წარმოთქვა.“

ასსტრი-ჰენზრია. ავსტრიელი გაზეთი Presse ამბობს, რომ რუსის ჯარის მიერ ბალკანიის მთის იქით გადასვლის თაობაზედ ზოგი რა აზრს ადგია, ზოგი რას. ზოგი ამბობს, რომ ეს ამბავი (მთის იქით გადასვლა) უსათუოდ ავსტრიასაც გარევეს საქმეშიო. ეს აზრი სრულიად უსაფუძვლოაო. ავსტრიამ, როგორც სხვა და სხვა სახელმწიფოებმაცაო, შეიწინარაო ეს ომი და ეოველ მის საქმეს მშვიდობიანათ შეუტრებსო. როდესაც ამ ომს საზოლიტიკო შედეგი მოჰყვება, მაშინ რასაკვირველია ავსტრიაც, როგორც მთელი ევროპა, თვის ზედმოქმედებას გამოახენსო.“

— გაზეთს ზოკროკში შემდეგი ჰსწერია: „ცუდი დღე დაუდგათ მაღიარებს (ვანგრიელებს). რუსები ციხესიმაგრეებს იღებენ დუნაიაზედ, ბალკანიის მთის იქით გადადიან და ადრიანოპოლს უახლოვდებიან, ოფიციალური გაზეთი კი თვის გაზეთებში აცხადებს, რომ ეველა ეს სრულებით არაფერში არა ჰსცვლის საზოლიტიკო მდგომარეობასაო. გაზეთი Pester Zloyd ტყუილად რისხავს მთელ ქვეყანას, ნუ დაღუწავთ ოსმალებთანო, ტყუილ-უბრალოდ ლაპარაკობს იგი რუსების უდიერობაზედ, რომლის წინაშე მარშანდელი ქცევა ოსმალებისა ბოლგარიაში არაფერიაო, არავინ ისმენს მოღიარების კენესას, არა ვის არა ჰსჯერა რუსების უდიერობა.“ „ჩვენ დარწმუნებული ვართ,—ამბობს კიდევ იგივე გაზეთი,—რომ ამით ვერ გამოიცვლება გამკლენელის საზოგადოების რწმენა. ავსტრია არ მოინდომებს იმ სახელმწიფოთა გადამტერებას. რომელთანაც მეგობრობა ჰსურს; მას ფიქრათაც არა აქვს ისე მოიქცეს, როგორც მაღიარებს უნდათ და ზირო-და-ზირო აცხადებს: რუსები ბალკანიის იქით უფრო ნაკლებ ვნებას მოგვიტანენ, ვიდრე ბალკანიის აქეთაო. ვინც იცის რომ არ გავერთე საქმეში მაშინ; როდესაც რუსეთი დუნაიას გადავიდა, მას ისიც უნდა ესმოდეს, თუ რატომ ესლაც არ ვერავით საქმეში,“

— ეველა ბოლგარიის სტუდენტები, რომელნიც ზრაგაში, ვენაში და ჰემტ ში იმეოფებიან, შინისკენ არიან მიწვეულნი, რადგანაც ივინი მათის სამშობლოს განთავისუფლებისათვის არიან საჭირონიო. 25 სტუდენტი კიდევ გასულან ზრაგიდგან.

— გაზეთს Memorial diplomatique-ში ამას წინედ დაბეჭდილი იყო, რომ ინგლისმა და ავსტრიამ ჩუმიდ ზირობა დაუდევს ერთი ერთმანეთსაო, რომ თუ ვინიცობა რუსის ჯარი სერბიაში შევიდაო, ინგლისი არავითარ დაბრკოლებას არმიცემს ავსტრიას ბოსნია და ჰერცოგოვინა დაიჭიროსო. მუსურუს-ფამამაც (ოსმალების ელჩია ინგლისში) გამოაცხადაო, რომ არც ოსმალები იქმნება ამის წინააღმდეგო. ესლაც მუსურუს-ფაშა სსწერს ერთს საფრანგეთის გაზეთს, რომ არაფერი მაგისტანა არ მითქვამსო რა და

ამბობს: „ჩემის აზრით ბოსნიისა და ჰერცეგოვინის დაჭერა ავსტრიის მიერ ისეთივე უბედურება იქმნება, როგორც თვით ომი ავსტრიისთანაო. მაგრამ მე მკონია, რომ ტყუილად ჰსწამებენ ავსტრიას ამ გვარ განზრახვასაო.“

ოსმალები. მას აქეთ რაც რუსის ჯარმა ტირნოვა და გაბროვა დაიჭირა ხონთქარი და მისი კარის კაცნი დიდს მწუხარებას მიეცნენ. სადღაა ეს სინარული, რომელიც დაბადა ოსმალოს ჯარის გამარჯვებამ მცირე აზიაში,—იწერება ავსტრიის გაწევის კორრესპონდენტი. ოსმალებს ჯერ თითქმის არავითარი დაბრკოლება არ მიუციათ რუსებისათვის. ამ გვარს დაუდევნელობა მთავარ სარდლისა ძალიან უკვირთ სტამბოლში და ვერას გზით ვერ გაუგიათ რა მიზეზია. ეველგან ღალატი ისმის. ხონთქარი ძალიან დაძინებულია და სულ რუსები ელანდება ჩემს სასახლეს გარს შემორტყმიანო.“

— ვენელი კორრესპონდენტი ნემენცურის გაწევისა ამბობს, რომ ოსმალების სამინისტროს გამოცვლა ისე არ ჩაივლიდა რომ ომის საქმისათვის გავლენა არა იქონიოს რაო. აი რას იწერება ოსმალების მდგომარეობაზე: „სტამბოლის სასახლეში უფრო დიდი შიში და ღელვაა, ვიდრე თვით ხალხში. ამის მიზეზი მარტო ის კი არ არის, რომ რუსის ჯარი აღრიანოზოლის გზაზეა დგას, არამედ თვით რედიუფაშაც (რომელიც ვაგ საზანილი იყო შემდგომი სამხედრო მდგომარეობის გამოსამძიებლად) დიდ სამწუხარო ამბავს იწერება. თვითონ აბდულ ქერიმ-ფაშას (ამ ქამად, როგორც მოგვსენებათ, გადაეწებებოდა) არც არავითარი ცნობა აქვს თურმე თვის მხედრობის მდგომარეობისა, არც არავითარი წინადავე შედგენილი ზღანი. ნიკოპოლის აღება სტამბოლში ვენიღვან შეიტყეს. ხონთქარის სასახლეში სამინელად დაფეთებულნი არიან. რეუფ ფაშისაც, რომელიც ბალკანის მთის დასაცველად იყო ვაგ საზანილი, სტამბოლში არა იციანრა. საქმე იქამდისინ მივიდა, რომ ავსტრიის დრავომანსა ჰსთხოვეს საომარს ადგილებში წასულიყო და ნამდვილი ამბავი შეეტყო. ამისთანა მდგომარეობაში ეველაფერი მოსალოდნელია სტამბოლში, თვით მორიგების წინადადებაც კი. მაგრამ შემდგომიან დავარწმუნოთ, რომ რუსეთში სრულიად არა ჰსურთ ეხლავე ომის შეწყვეტა, რადგანაც ძნელათ თუ შეხვდებათ შემდეგ აწინდელისთანა მარჯვე გარემოება“.

ამ გვარს მწუხარებაში ოსმალების გაწევის „ბასიერეთს“ კიდევ ახალი საქმე გამოუჩენია ოსმალებისათვის. გაწევი ამბობს, რომ ჩერნოგორიელი აქამდისინ ამისთანა მხეცებად და ბარბაროსებად იმიტომ არიანო,

რომ მათი მთიანი და უდაბური ადგილ მდებარეობა განათლებულს ხალხებს არიდებსო. ამის გამოისობით მთავრობა დიდ სარგებლობას მოუტანს მთელს კაცობრიობას და თვით ჩერნოგორიელებსაცო, რომ ისინი დიდებულმა იმპერიამ სხვა უფრო ნაყოფიერ ადგილას გადასახლდოსო და მიწა და საქონელი მისცესო. ამ გვარის ზრუნვისათვის კაი ზასუნი იციან ჩერნოგორიელებმა. კაი წამალი ურჩევია „ბასიერეთს“ ხონთქარისათვის, რომელიც ამოდენა ხანი ეომება და მაინც ვერა განდარა ამ ვაჟკაც ჩერნოგორიელებთანა.

— ხონთქარს ბძანება გამოუცია თურმე, რომ ეოველი მოხელე აღრიანოზოლის ვილიაეტში, რომელიც კი თავის ადგილს დაანებებს, სიკვდილით დაისჯებაო.

საზრია. იმ 31 დეკატატოა მაგვირად, რომელნიც დეკატატობიდან გადადგნენ, ამ ქამად ახალნი არიან ამორჩეულნი; ამ ახალთ მორის ნახევარი მთავრობის მომხრეა ასე რომ მთავრობას მოემატა კიდევ 15 თუ 16 კენჭი.

წვრილი აზბები. მიტჰად-ფაშა დაბერებულია თურმე ხონთქარის მიერ სტამბოლს და წასულა კიდევ აწინდელის ვეზირის გადაეწება აუცილებელიაო.

— ლონდონში დიდი მიტინგი შეერილა, რომელსედაც ჯონ-ბრაიტს უთქვამს სიტყვა. ბრაიტმა სთქვა, რომ ინგლისი უსათუოდ ნეიტრალიტეტზედ უნდა იდგესო, თორემ სამიძია მთელი ევროპის სახელმწიფონი წინ არ აღიდგინოსო. იმავე მიტინგზედ ლიბერალების მოთავეს, მარკიზ გარტინგტონსაც წარმოუთქვამს სიტყვა და იგივე აზრი გამოუცხადებია.

— ოსმალების მთავრობა წამ და უწუმ უჩივის ევროპას რუსის ჯარი შეუბრალებლად ეკიდება ოსმალებსაო. ეხლა ინგლისის მთავრობას დიზლომატიური მიწერ-მოწერა გამოუცხადებია ამ საგნის შესახებ. ამ მიწერ-მოწერაში სხვათა შორის ხონთქარის შემდეგი სიტყვებია თურმე მოხსენებული: „მანამ რუსების შეუბრალებელი ქცევა არ შესწედება, მე ვერ შემეძლება შევიძავრო ჩემი ქვეშევრდომნი.“

— სტამბოლში ხმა გავარდნილა, რომ მთავრობა მორიგების წინა დადებას ვაუგ საზანილო ხელმწიფე-იმპერატორს. მაგრამ გაწევის Memorial diplomatique-ის სიტყვით ხონთქარს არამც თუ მორიგება არ სურსო, არამედ წინასწარმეტყველის მაჰმადის დრომის გაშლას აზრებს, თუ რუსები აღრიანოზოლს დაიჭერენო.

— ოსმალების მთავრობა მხოლოდ მაშინ იქნება თანახმა ინგლისის მიერ ვალლიზოლის დაჭერისა, როდესაც ინგლისი ომს გამოუცხადებს რუსეთსაო.

ო ს მ ა ლ ო ს ს ა ქ ა რ თ ვ ე ლ ო

ლივანა და კლარჯეთი

ჩვენს ეხლანდელ მწერლობაში და საზოგადოებაში ერთი ცნო აზრია დამყარებული, ვითომც ქართველის ხალხის დასახლებული ადგილის სამხედვარი ჭოროხის მდინარე იყო. ამასე ერთი აზრიც არის მოფენილი, ვითომც ახალციხის ომის შემდეგ 1829 წელს აღრიანოპოლის მორიგების დროს სამხედვრათ ჭოროხი, ესე იგი ქართველის ხალხის სამხედვარი დაეღვათ და ვითომც სახელების მსგავსების გამო შეცდომით ჭოროხის ნაცვლად ჩოლოქსე გაუტანიათ მიჯნაო. ეს მხოლოდ უბრალო ლაზარაკია და ფაქტები სრულებით არ ამტკიცებს, მით უმეტეს, რომ მორიგების შეკრულობაში მდინარეს გარდა სხვა ადგილებიც არის აღნიშნულნი.

მაინც და მაინც ახლანდელის გეოგრაფიულის აღწერითა და ისტორიის შემწეობით ნათლათა ვხედავთ, რომ ქართველი ხალხი ჭოროხის მთელ ხეობაზედა სცხოვრებს გაღმა-გამოღმა. ჭოროხი იწეებს მდინარეებს დასავლის მხარეს, ბაიბურთს ზემოდ და მომდინარებს ლაზის ტანისა და სომხეთის მთების შუა, სამხრეთ-ჩრდილოეთისკენ, და მერმე შავშეთისა ანუ კარჩხალის მთებთან მიუხვევს, ჩრდილოთ მიმდინარებს და ბათუმთან ჩაერთვის ზღვასა.

ჭოროხი მომდინარებს ორას ორმოც-და-ათის ვერსის სიგრძეზე და სივანე აქვს ოც-და-ათიღამ სამოც ვერსამდე. ამ გვარად ალაზანზე და რიონზე (200 ვერს) უფრო გრძელია და სივანე თითქმის იგივე აქვს, რაც კახეთსა და ქიზიუს. ეს მსუბუქათ თვალის გადავლება გვიჩვენებს სივრცეს ლივანისას და კლარჯეთისას.

ლივანა ანუ ძველი ლივანი სდევს ქობულეთს, აჭარას და შავშეთის დასავლეთს და მიდის ჭანეთის მთამდე ჭოროხის ხეობაზე, ართვინს ზემოთ; ართვინიღამ ზემოთ ჭოროხის სათავემდინ სდევს ძველი კლარჯეთი. ლივანას სამხრეთ ოლთისის გარშემო სდევს მაზრა ტაოს-კარი (თავისკარი, თავსკერ) და კოლა. მაგრამ ჩვენ აქ მხოლოდ ლივანას და კლარჯეთს მოვიხსენებთ.

სამწუხაროდ ჩვენდა კლარჯეთზე ფრიად მცირე ცნობა გვაქვს და მომატებულად საცნობი უფრო ლივანის ამბავი ვიცით. ერთ ხმათ მოგვითხრობენ ჩვენის დროს ოგ ზაურნი და ძველი მწერალი ვახუშტი,

რომ ეს ადგილები ძალიან მთიანი და ხეობიანი ადგილია, რადგან ორსავე მხარეს ჭოროხს მდებარებენ ფრიად მაღალი ჭანეთის, კარჩხალის და სომხეთის მთები. ამათგან გამომდინარებენ წვრილი მთის წელები, რომელთა ნაპირები შემოსილია მშვენიერის მცენარითა, თუშცა შიგა და შიგ ქვალორდიანი და შიშველი კლდებიც მოიპოვება. სადაც კი ერთი მუჭა მიწა შელორდილა საკვირველი მცენარეობა ჩანს და ზედ ამოსულა ვაზი, ბროწეული, ნუში, ლეღვი და ზეთისხილი. თიბათვეში ხორბალი და ქერი მოჭრილია და სიმიდსა სთესენ. ამ გვარათ ორი მოსავალი მოდის.

მცხოვრებთა მოჭევათ საკმაოთ ბევრი ჰური და სიმიდი, ინგლისის ვაჭრები ეიდულობენ და ჭოროხზე სანდლებით ბათუმს ჩააქვთ. ამას გარდა ვაჭრობენ ხილითა. ზირუტეებს ინახვენ ინახვენ ცხენსა, ჯორს და ცხვარს. ვახუშტი მოიხსენებს, რომ ლივანაში ეველს ისეთს აკეთებენ, რომ არც წარხდების და არც დაობდებისო; თითო წონით ათიღამ ოც ლიტრამდე იქნებაო და თუ მოხარძე, ძალიან კარგიაო. — ხელოვნობა საკმაოდ კარგა გავრცელებულია: არის იმისთანა სოფლები, მაგალითად ბორჩხა, რომ არც ხენენ და არც სთესენ; ჰურს ეიდულობენ, და სარჩენად იციან სანდლების (კაიუკების) კეთება; ამას გარდა სახერხი ქარხნები აქვთ, წისქვილები, აგურისა, კრამიტის და კირის ქურახანები, ჭურჭლის ქურები. აგრეთვე ძველადგან ხურობა და ხის სახლის შენება კარგათ იციან. სანდლები და ნავები მისატან-მოსატანა თ ისე მრავალია, რომ ბევრგან ცხენი და სახედარი არა ჰევათ და არც კი უნდებათ.

ამ უკანასკნელ წლებამდე სავაჭრო გზა სრულებით არ იპოვებოდა და ამიტომ საქონელი მარტო ჭოროხზე ჩაჰქონდათ 50 ვერსტის დაეოლებზე, ართვინიღამ ბათუმს, სანდლებითა. ამ სამი ოთხი წლის წინათ ბათუმიღამ ეარსამდე მოსსეს გზის კეთება დაიწეეს. ეს გზა რასაკვირველია დიდათ გააცნოვლებს ვაჭრობასა, მივლა-მოხვლასა და ამ გვარათ ხალხს მიერუებულის ცხოვრებიღამ გამოიყვანს.

ჭოროხის გაღმა-გამოღმა მხარეს ძალიან მჭიდროთ დასახლებულია ქართველი ხალხი სოფლებში მცხოვრებელნი ძალიან მშვენიერის შეხედულობისა, ფიზიკის და კარგის გონებისანი არიან. ხალხი წმინდათ მშვენივრათ და ტკბილათ ქართულათა ლაზარაკობს. ძველადგან ეს ადგილი საქართველოს მუავულთან ახლოს იყო და ძველი ღირსება ქართველობისა დღევანდლამდე არ დაუკარგავს.

ქართველები სარწმუნოებით მაჰმადიანნი არიან, ანსოვთ კიო, რომ ადრე ქრისტიანები უოფილან და საქართველოსთან შეერთებულნი. ქალაქებში ართვინს, ისზირს სომეხნი არიან, რომელნიც ნახევრობით ქართულს და სომხურს ურევენ. სომეხნი ქრისტიანები არიან (სომეხ-კათოლიკე სარწმუნოებისა). ჰარხალის (ანუ ჰარხალის) ხეობაში დარჩენილა ხუთიოდე კომლი ქართველი, რომელნიც ცხადათ ქრისტიანობენ (მართლმადიდებელის სარწმუნოებაზე), ჰეავთ სა-კუთარი მღვდელი, ახალციხეში ხელ-დასხმული გვარათ ღებრამე; აქავ საიდუმლოთ თითქმის მთელი ქართველობა ქრისტიანობსო. ეს უკანასკნელი გარემოება შესანიშნავია. მართალია ამ ქამად ოსმალოს სახელმწიფოში ქრისტიანობას არ სდევნიან რჯულის გამო და როგორც ამბობენ თვით სტამბოლში ოსმალებთავანნიც არიან გადასულნი ქრისტიანობაზე (პროტესტანტის სარწმუნოებაზე), ეკლესიაცა აქვთ და წირვა ღოცვა ოსმალურ ენაზე; ამასთანავე მართალია, რომ ოსმალოში ეველას და ამათში თათარსაც გაქრისტიანება შეუძლია, ნება აქვს, და ეველა ქრისტიანს საქრისტიანო სწავლის მოფენის უფლება აქვს. თუძცა ეს უოველი ასეა, მაგრამ მაგარი ეს არის, რომ თვით გარემოეო ხალხი რა კი მაჰმადიანია, იმათში მცხოვრებელს ხალხისა ერიდება. ამიტომ ჰარხალის ქრისტიანობა შესანიშნავია; ამას გარდა შესანიშნავია იმით რომ წინათ აქ ქრისტიანობა დიდს დევნულებაში უოფილა. ამავე ჰარხალისა ხეობაში ქართული ენის კილო განსაკუთრებულია. აქ ხვენკენ ისე ჩქარის გამოთქმით და სიტყვის ბოლოში დიფტონგის დაცემით (როგორც ფრანციულში) არსადა არა ღაჰარაკობენ თურმე. ჰარხალის გზა მდებარებს ქობაქილამ ჰანეთის მთით.

რაც წარსულ ისტორიულ ცხოვრებას შეეხება აქაც არ დაჰვიწყებიათ ქართველობა. ართვინში სცხოვრებენ ახალციხის ათაბაგების ჩამომავალნი ბეგები: ესენი ამბობენ, რომ ნამდვილი ჩამომავალნი ესენი არიან და არა შავშეთის ბეგები ოქრობალეთს მცხოვრებელნი. ამ ბეგებს ანსოვთ წინაშართა თავ გადასავალი რაც ამ ას ორმოც წელს შეეხება. ამ ათაბეგების გვარის ჩამომავალთავან ამ ქამად ართვინში ათიოდე კომლი სცხოვრებს. მაგრამ ამ ბეგებს არავითარი მნიშვნელობა და გავლება აღარა აქვთ. უბრალო აღებსა გვანან. ეს მნიშვნელობა დაჰკარგეს მას აქეთ, რაც ახმედ-ფაშამ ხიმშია შვილმა ლივანაზე გამოიღაშქრა და ალი-ბეგ ათაბაგის გვარისას სახლი დაუწვა. მას შემდეგ ლივანამიაც

ხიმშიაშვილებს ჰირველი ხმა აქვთ.

ლივანას სხვათა შორის ორი შესანიშნავი ძველი ეკლესია არის: ერთი სოფელ ჰარხალს და მეორე ოზიზას ნათლის მცემლისა. ოზიზის ეკლესიასთან მრავალი შენობებია, რომელიც გვიმტკიცებს, რომ აქ დიდი მონასტერი უნდა უოფილიყო, თითო მონასტრის სადგომის შენობის სიგრძე 38 ნაბიჯია და სიგანე 33. ეს შენობები სულ კამარებითა და სვეტებით არის დაეოფილები. თვით ონ ეკლესიის სიგრძე 150 ნაბიჯია და სიგანე 80. ამ ქამად ოზიზას თორმეტიოდ მოსახლება სცხოვრებს.

ჰარხალის ეკლესია ამ ქამად მეხითათ არის და ამის გამო არ დანგრეულა. ეს ეკლესია ნათლის ქვით არის აგებული და იმისთანა ძველის შენობის ხასიათი აქვს, რომლის მსგავსი ძალიან ცოტადად დარჩა მთელს საქართველოში: ამ გვარის შენობისა (სიონურისა უგუნბათო), არის ქალაქს ანჩისხატის ეკლესია, ქართლს ურბნისისა, თერგის ხევი სიონისა (სივანისა) და იქვე ხევი სიონის ხეობაზე სოფელ ახალციხესთან ღვთის მშობლისა. ჰარხალის ეკლესია მშენიერის ხელოვნებით არის აგებული: სულ სვეტები, კამარები და ჩაჭრილი თახჩებია. შეხედულობა ისეთი აქვს, რომ მცხეთის სვეტიცხოვლის ეკლესიაზე დიდს შთაბეჭდილებას აწარმოებს. სამწირველოში დარჩენილა მხატვრობა მაცხოვრისა და მოციქულთა. იატაკი კირით არის გალესილი.

ამ ეკლესიებს გარდა სხვაც ბევრი ეკლესიები, ხიდები და ციხეებია და ხალხისავან მეტათ ჰატვიცემულია.

დიდი ქალაქი ჭოროხის ხეობაზე, საკუთრად ლივანაში, ართვინია. აქ 20, 000 სულამდე მცხოვრებელია, ამათში 100 სახლი სომეხ-გრიგორიანებისა, 600 სომეხ-კათოლიკებისა და და დანარჩენი 1300 სახლი მაჰმადიანებისა. ამის დაგვარათ 5 მეხითია, 4 კათოლიკეთ ეკლესია, 1 სომეხ-გრიგორიანებისა. დუქანი 250, ეავანანა 8, მეხითებთან და ეკლესიებთან შკოლებია, ართვინი ქალაქ შუძასა გავსო, ამბობს ავტორი თხზულებასა „სამი თვე ოსმალოს საქართველოში“. საუაჭრო საქონელი მოდის ბათუმზე მარსელიდამ, ღონდონილამ და სტამბოლიდამ. ართვინში მოიწოვება ძველი ხელთნაწერი ქართული წიგნები სხვათა შორის ეკლესიებში. ართვინს საუაჭროთ ხვენის მხრიდამ უმეტესად ახალციხელები დაიარებიან.

ზ. უ.

ბრძოლა რომის დასაპყრობლად

(შექლეტა) *).

— ეს ჩარჩო, სწორედ მოგახსენოთ, ჰსთქვა დაცინებით თეოდორამ, როცა სურათი ჩამოართვა იუსტინიანეს; ისეთი რამ ყოფილა რომ კაცს ძალიანაც უნდოდეს მისგან აღტაცებაში ვერ მოვა. ხოლო სურათის სახე არ არის ცუდი. უეჭველად ეგ გოთთა დედუფალია.

დესპანმა ალექსანდრემ თავი მოიხარა ჰოს ნიშნად.

— დიად, ურიგოსახე არ არის. მხოლოდ რაღაც ბარბაროზულია, პირ-მქუშია, ქალის სინაზე არა აქვს. რა ხნისა უნდა იყოს, ალექსანდრე!

— ორმოც-და-ხუთის წლისა უნდა იყოს.

იუსტინიანემ ეჭვით შეხედა ჯერ სურათს, მერე დესპანსა.

— ეგ სურათი გადაღებულია ამ ხუთმეტის წლის წინად, ჰსთქვა ალექსანდრემ თითქო შეცდომის გასასწორებლად.

— არა, მიუგო იმპერატორმა:— შენ ჰსცდები. აი ზედ დანიშნულია, რომ იგი ამ წელს არის დადასტოვებული.

ყველანი ჩაჩუმდნენ გულ გადაღეულსავეთ.

— მაშ თუ ეგრეა, მხატვარნიც ისე პირ მოთენი ყოფილან, როგორც....

— როგორც იმპერატორის კარის-კაცნი, ჩამოართვა სიტყვა იუსტინიანემ.

თეოდორამ გადაასხვაფერა სიტყვა და ჰსთქვა:

— რა საჭიროა, რომ ტყუილ უბრალოდ ვყაყანებთ სურათისა და ქალის ხნიერობის თაობაზედ, მაშინ, როდესაც საქმე სახელმწიფოს ვითარებაზედ, არის მიმდგარი. რა ამბავი მოიტანა ალექსანდრემ? შენ, იუსტინიანე, რაიმე გარდაწყვეტილობა მიგიღია, თუ არა?

— თითქმის მიმიღია. მხოლოდ მსურდა, რომ შენთვისაც რჩევა მეკითხა: მაგრამ შენ, ვიცი, ომს მიქადაგებ.

— მაშ, ხელმწიფეო, ჰსთქვა გულდინჯად ნარზესმა: რატომ წინადვე არ შეგვატყობინე, რომ იმპერატორის მეუღლეს ომი სურვებია? მაშინ ჩვენ ჩვენს სიტყვებს ჩვენთვისვე შევინახავდით.

— რაო? შენ მაგით იმისი თქმა გინდა, რომ მე ჩემის ცოლის ყურ-მოჭრილი მონა ვარ?

— ენა გაიფრთხილე, წამოიძახა რისხვით თეოდორამ: ბევრნი ყოფილან იმისთანანი, რომ უფიქრიათ მე ხელს ვინ მახლებსო, მაგრამ მტკრად აღგვილან იმის გამო, რომ ენა მეტად ბასრი ჰქონიათ.

— შენ, ნარზეს, ძალიან გაუბრთხილებელი კაცი ხარ.

— ხელმწიფეო, მიუგო ნარზესმა ისევ გულდინჯად: მე დიდი ხანია სიფრთხილეს თავი დავანებე. ჩვენ ვჰსცხოვრობთ იმისთანა დროს, იმისთანა სახელმწიფოში, იმისთანა სახელმწიფო კარზედ, საცა ერთის სიტყვის გამო, თქმული იყოს, თუნდა არა თქმული, შეიძლება კაცი რისხვის ქვეშ ჩავარდეს და დაიღუპოს. რადგან მეც ჩემის სიტყვის გამო ვშიშობ სიცოცხლიდამ გამცლიან, ამის გამო ჩემთვის უმჯობესია მოგკვდე იმ სიტყვისათვის მაინცა, რომელიც მე თვითონ მომწონს.

იმპერატორმა გაიცინა.

— დამეთანხმე მაინც, ჩემო დიდებულო, ჰსთქვა იუსტინიანემ: რომ მე ვითმენ ბევრს გულახდილად პირში თქმას.

ნარზესი იმპერატორთან ახლო მივიდა.

— შენ ბუნებით დიდი ხარ, იუსტინიანე, და მბძანებლობის ღისრიც დაბადებითვე: ესე რომ არ იყოს, ნარზესი შენ არ გემსახურებოდა. მაგრამ ომფალამ თვით ჰერკულესი გაანამცეცა.

თეოდორას რისხვით აენტო თვალნი. იუსტინიანე შეშინდა.

— კარგი წადით ეხლა, ჰსთქვა იუსტინიანემ: მე მინდა მარტომ რჩევა ვკითხო იმპერატორის მეუღლეს; ხვალ შეგატყობინებთ ჩემს გარდაწყვეტილობას.

ყველანი გავიდნენ.

*) „იუკლია“ № 19.

— შეუნდე მას, უთხრა იუსტინიანემ თეოდორას, რომელსაც მიუახლოვდა და კოცნა დაუწყო: მას კეთილის განზრახვით მოსდის ეგ.

— მე ეგ ვიცი, უბასუხა თეოდორამ: მაგრამ თუ ეგ აქამდის ცოცხალია კიდევ, მარტო იმიტომ არის, რომ საჭიროა ბელიზარის წინააღმდეგ სახმარისად.

— შენ მართალი ხარ როგორც ყოველს ჟამს, უთხრა იუსტინიანემ და მოეხვია.

ეს რა დაჰმართვია? იფიქრა თეოდორამ—ეს ალერსი იმას ნიშნავს, რომ სინიდისი წმინდა არა აქვს.

— ღმერთმა არ მაღირსა ნიჭი, რომ თვით მე ვიმარჯვებდე ხოლმე ომში, განაგრძო იუსტინიანემ: მაგრამ წარმომიგზავნა კი ეგ ორი კაცი, და მაღლობა ღმერთს, მარტო ორი. მათი ერთმანეთის შური და ცილობა ბატონობას მე მარჩენს. ეგენი რომ ერთმანეთს დაუემეგობრდნენ, ჩემი ბატონობა განჰქრება. შენც ხომ ზეთს ასხამ მათს მტრობის ცეცხლსა?

— ეგ ძნელი არ არის. მათ შორის ბუნებითივე მტრობაა, როგორც ცეცხლსა და წყალს შუა ყოველს ზაფრიანს სიტყვას მაგ მახინჯისას გადავცემ ხოლმე ჩემს მეგობარს ანტონინას, ბელიზარიის ცოლსა და მბრძანებელსა და ყოველს სიბრიყვეს გმირის ბელიზარიისას ვაცნობებ ხოლმე მაგ წიწლაკიანს მახინჯსა. ამას თავი დავანებოთ, საქმეს დავუბრუნდეთ. შენ გადაგიწყვეტია იტალიაში საომრად შესვლა. ვისა ჰგზავნი?

— რასაკვირველია, ბელიზარის. მან აღმითქვა ოც-და-ათი ათასის ისა ჰქმნას, რაც ნარზესი დამპირდა ოთხმოცის ათასითა.

— შენ გგონია ოც-და-ათი ათასი სამყოფია?

— არა, ხოლო აქ ბელიზარის სახელია გარეული. იგი სახელისათვის ყოველს ღონეს იხმარს, რომ დაპირებული შეასრულოს, მაგრამ ვერ შეასრულებს კი.

— ეგ კარგი იქნება. მას აქედ რაც მან დაამარცხა ვანდალი, მის ამპარტავნებას საზღვარი აღარა აქვს.

— სამს მეოთხედს საქმისას კი გააკეთებს. მაშინ მე უკუ-ვიხმობ მას; თვით წავუძღვები 60,000 კაცს, თან წავიყვან ნარზესსა და ამ სახით, თითქო თამაშობით, დავასრულებ საქმეს. მაშინ მეც სარდლად გამოვიჩნდები და გამმარჯვებელადაც.

— კარგად მოგიფიქრებია, ჰსთქვა თეოდორამ გულ წრფელად აღტაცებულმა ქრმის ხერხიანად დაწყობილებისაგან.

— რასაკვირველია, ჰსთქვა ოხვრით და სიტყვა წყვეტით იუსტინიანემ:—ნარზესი მართალია, მე ამას ჩემის გულის სიღრმეში ვჰგრძნობ. სახელმწიფოსათვის უმჯობესია ჯერ სპარსნი გაგვედევნა, ეგ უფროსაჭიროა და ჰკუთას ახლოც. აღმოსავლეთიდან განსაცდელი რამ მოგველის.

— მოგველის და მოვიდეს; იმ დრომდე ჯერ კიდევ ბევრი საუკუნოები გაივლის. მანამდე შენი სახელი გათქმული იქნება ქვეყანაზედ, ვითარცა აფრიკის და იტალიის დამპყრობელისა. ნუ თუ შენ უნდა იღვაწო საუკუნოთათვის? დეე ვინც შენს შემდეგ იქნებიან, მათ იწუხონ თავიანთათვის. მაგრამ აი რა, დაუმატა თეოდორამ და ჩაფიქრდა. მისი პირმოთნე სახის ცბიერი მეტყველება მსწრაფლ შეიცვალა და საქმიანი სანახაობა მიიღო.

— შენ არამც თუ მარტო იმპერატორი ხარ, შენ ამასთან ადამიანიცა ხარ და უნდა იფიქრო შენის სულისათვის უფრო მომეტებულად, ვიდრე სახელმწიფოსათვის. შენ ნაუწყი გაქვს, რომ ჩვენის მეფობის გაბრწყინებისათვის და დიდებისათვის ჩვენ მრავალი ცოდვა და სისხლი დავიდევით. მართალია, ამ გზით მოპოებულის განძითა ჩვენ ვაშენებთ წმინდა, საქრისტიანო სიბრძნის სახელზედ, ტაძარსა გამარჯვებისას; მარტო ეგ შეიქმს ჩვენს სახელს უკვდავად, მაგრამ... საიქიოსათვის, ვინ იცის სამყოფია ეგ თუ არა?... ყური მომიგდე—აქ მას თვალები ცივის ბრწყინვალეობით აენტენენ: ამოვხოცოთ ურჯულონი და ქრისტეს მტერთა ლეშნი გავიდოთ საიქიოს მოწყალების ხიდად.

იუსტინიანემ მისი ხელი თვის ხელში შეკუმშა,

მძიმედ ამოიოხრა და ჯვარს მიაბჯინა თვალები.

– შენ კითხულობ მას რაც თვითონ მე გულის ფიცარზედ დაწერილი მქონდა. ეგ არის ის საგანი, რომელიც მე საომრად მიწვევს. ხოლო განა მე შემძლიან, განა მე ღირსი ვარ ეგ დიდი და უწმინდაესი საქმე შევასრულო უფლისა ჩვენის სადიდებლად? მე ვეჭვობ, მე ვტორტმანობ....

და აქ უამბო თეოდორას თვისი ნახული სიზმარი. მე მივდიოდით რაღაც ქვეყანაში, რომელზედაც შვიდი ბექი მიჩანდაო. ხის ძირს ეძინა ერთს საოცარის მშვენიერების ქალსაო.

– გარნა განჰსწყვიტა მან ამბავი და შეხედა თეოდორას მოუსვენარის თვალითა: შენ წინადვე ნაუწყი გაქვს, რომ მე სიზმარს ვამბობ და სიზმარი ხომ იცი თვით რჯულია და მასზედ არა ვის ძალა არა აქვს.

ამის შემდეგ განაგრძო იუსტინიანემ თავისი სიზმარის მბობა:

მე შევდეგო იმ ქალის წინაშე და ამ დროს უეცრად ჯაგებიდამ გამოვარდა დათვიოდა იმავე წამს მეორეს მხრით გამოვიდა გველიო სისინით. ქალმა გაიღვიძაო და ჩემი სახელი ახსენაო. მე მივვარდი ქალსაო, გადავეხვიეო და ერთად გავიქცევითო. როცა უკან მოვიხედეო, ვნახე, რომ დათვს გველი გადუგლეჯია და გველს კიდევ სასიკვდილოდ დაუშხამავს დათვიო.

– ქალიდა? იკითხა თეოდორამ.

– ქალმა მაკოცა მე უშუბლზედ და თვალიდამ დამეკარგა. მე ტყუილ-უბრალოდ ვიწვდიდი მისკენ ხელებს. ქალი იგი, დაუმატა მან ჩქარა, თითქო სურსო თეოდორას დაასწროსო,—ხომ იტალიაა?

– უეჭველად, მიუგო დინჯად თეოდორამ, მაგრამ გული მისი კი მძიმედ ჰქმენდა.

– შენ მართალი ხარ, ჩემო ჭკვიანო მეუღლე, დაიძახა იუსტინიანემ გულზედ მოშვების ხმითა: შენ ხარ მონათობელი ჩემის სულისა. მაშ გათავდა—ბელიზარი იტალიაში მიდის. მაგრამ აი კიდევ რა.

აქ იუსტინიანემ თვალები ძირს დაუშვა და ხელი ჩაავლო თეოდორას ხელსა.

აი, ეხლა ყველასფერს შევიტყობ გაიფიქრა თეოდორამ.

– როცა ჩვენ ძირს დავცემთ გოთთა სამეფოსა და მათთა დედუფლის შემწეობით ბინას მოვიკიდებთ რავენნაში, მაშინ რა... რა გზა მივცეთ დედუფალსა?

– რა გზა მივცეთ? მიუგოლიტონად თეოდორამ: იგივე, რაც ტახტიდამ გადმოგდებულს ვანდალთა კოროლს მივეცით. დედუფალი მოვა აქ, ბიზანტიაში.

იუსტინიანემ ამოიოხრა.

– მე მოხარული ვარ, რომ შენ აგრე გსურს, უთხრა გულმართალის სიხარულით და ხელი მოუჭირა მის პატარა, თეთრსა და მშვენიერს ხელსა.

– მე ამაზედ მეტიცა მსურს, განაგრძო სიტყვა თეოდორამ: —საჭიროა დავაჯეროთ იგი, რომ მას აქ სიყვარულით და ალერსით დახვდებიან. მე იმას ნათესაურს წიგნს მივწერ, მოვიწვევ ჩვენთან და ვაუწყებ, რომ გაჭირებაში მას ყოველთვის ბინა ექმნება ჩემს გულში.

– ოჰ, რა რიგად გამიადვილებ მაგით ჩვენს გამარჯვებასა. ასული თეოდორისისა განშორდება თვის ხალხსა და ჩვენკენ გადმოვა!

– ხოლობელიზარი ეხლავ კი არ უნდა მიადგეს მხედრობითა. ჯერ მახე უნდა დაუგოს.

– მახეს ვინ დაუგებს.

– მახეს დაუგებს ის, ვინც იმათში ყველაზედ უფრო ჭკვიანი კაცია, ესე იგი, ცეტეგ ცეზარიუსი, რომის პრეფექტი, ჩემის ყმაწვილ-ქალობის ამხანაგი.

– ძალიან კარგი, მაგრამ მარტო მას არ უნდა ეგ ვაქმნევინოთ. იგი რომაელია, ჩემი ქვეშევრდომი არ არის; მე იმას ყველასფერში ვერ მივენდობი. სხვა კიდევ ვინ გავგზავნოთ?

– ყური მომიგდე, იუსტინიანე, —ჰსთქვა თეოდორამ მცირეს დუმილის შემდეგ: შენ კარგად იცი, რომ მე შემძლიან გულიდამ ამოვიღო ჩემი

პირადი მტრობა და დავიწყებას მივცე, როცა საქმე სახელმწიფოს შეეხება. მე თვითონ გირჩევ გაგზავნო იტალიაში ჩემი დაუძინებელი მტერი: პეტროსი, ბიძაშვილი ნარზესისა, ცეტეგის თანაშემზდილი ამხანაგი.

— თეოდორავ, დაიძახა იუსტინიანემ სიხარულით შენ სწორედ ღვთისაგან ხარ ჩემთან წარმოგზავნილი. ცეტეგი, პეტროსი, ბელიზარი!.. ბარბაროზნო, თქვენი აღსასრულიც ამაშია!..

—

მეორეს დილას თეოდორამ კარგს გუხნებაზედ გაიღვიძა. მის ქვეშაგების ახლო იყო ვერცხლის დიდი თასი სამფეხაზედ მდგარი და ის თასი წარმოადგენდა ოკეანეს. თეოდორამ წამოიწია ლბილის დოშაკილამ ბალიშებზედ, რომელნიც იყვნენ პონტოის წეროების ყუით გატენილნი და მრქალი აბრეშუმის საურებით მორთულნი; წაჰსწვდა თასსა, ამოიღო მუნით ოქროს ბურთი და ისევ უკანვე თასში ჩააგდო, მოისმა ზარივით ხმა და ამ ხმაზედ შემოვარდა სირიელი მხევალი-ქალი. მხევალმა გულზედ ჯვარედინად ხელები დაიკრიფა, მივიდა ფანჯარასთან, გადაჰსწია შვინდის ფერი ფარდა ჩინურის აბრეშუმისა, მერე ამოიღო იბერიის ლბილი და ფაფუქი ღრუბელი, ბროლის თასილამ, სადაც სახეღარი რძე იდგა და დაიწყო იმ ღრუბლით ფრთხილად ჩამოწმენდა თეოდორას სახილამ ზეთით შეზედილის ცომისა, რომელსაც ღამით თეოდორა იდებდა ხოლმე სახესა და ყელზედა, როცა ეს გაათავა, მხევალი დაეცა მუხლზედ ქვეშაგების წინ, მოიხარა ტანში და მერჯვენა ხელი მიაწოდა თეოდორას. თეოდორამ ხელს ხელი მოჰკიდა, აუჩქარებლად ფეხი დაადგა მხევალს ზურგზედ და ისე გადმოხტა იატაკზედ. მხევალი მსწრაფლ ფეხზედ წამოხტა და თავის ქალ-ბატონს, რომელსაც საოცრად წმინდა ნაქსოვი პერანგი ეცვა მხოლოდ, წამოასხა ვარდის ფერი დილის წამოსასხამი. მას შემდეგ მიწამდე თავის მოხრით თაყვანი-ჰსცა ქალ-ბატონსა, გაბრუნდა კარებისაკენ, დაიძახა

ხმა მაღლა: აგავე! და გავიდა.

ამ ძახილზედ შემოვიდა ახალ-გაზდა, ლამაზი თესალიელი ბერძნის ქალი, აგავე. მან მიუგორა ქალ-ბატონს პირის-საბანი სტოლი, მრავალის უჯრებით და მინებით სავსე და დაუწყო წმენდა სახისა, წელისა და ხელისა და სხვა და სხვა გვარის ღვინითა და წამლებითა.

— შუადღისას დიდი საბანებელი გეჯა მზად იყოს! უბრძანა თეოდორამ და გადაჯდა ვეფხისტყავეთ დაფარებულს სკამზედ. ხოლო აგავემ აავსო ძვირფასის ხის გეჯა სხვა და სხვა სურნელიანის წყალითა, ნაზად ასწია პატარა, თოვლივით თეთრნი ფეხნი ქალ-ბატონისა და გეჯაში ჩაუდგა. მერე მოხდა თავილამ ბადე ოქრომკედისა, რომლითაც თეოდორას ღამით შეეკრა თვისი შავად ბრწყინვალე თმა, და ხშირი თმა აბრეშუმსავით ლბილი გადმოეფინა მხრებსა და გულ-მკერდზედა; შემოართყა მეწამულის სარტყელი, ფეხებამდე დაბლა თავი დაუკრა, დაიძახა: გალატეავ! და გავიდა გარედ.

შემოვიდა ხნიერი მხევალი დედა-კაცი, რომელიც ძიძაც იყო, გამდელიცა და ამას გარდა ერთი სხვა ხელობაცა ჰქონდა, — მაჭანკალიც ყოფილიყო თეოდორასი მაშინ, როცა ეს ამ ჟამად ბრწყინვალე დედუფალი, ასული უბრალო გულშაგისა ცირკში, ზიზილ-პიპილებით მორთული, ჯერ კიდევ თითქმის უსასაკო, იყო მთელის ცირკის გულ გარყვნილ საყვარლად.

გალატეამ გამოიარა ყოველივე ჭირი და ლხინი თავისის ქალ-ბატონისა, მისი ნამუს დამხოზაცა, მისი აღმატებაცა, ყოველივე მისი ბიწიერება ნახა, იცოდა ყოველივე ის, რაც ჩაიდინა თეოდორამ, რომ იმპერატორის მეუღლობამდე მიღწეულიყო.

— როგორ გეძინა, ჩემო გვრიტო! ჰკითხა გალატეამ, როცა მიართვა თეოდორას სადაფის თასითა სხვა და სხვა სურნელებით შეზავებული ვარდის წყალი, რომელსაც სიცილიის ქალაქი ადანი ყოველ წლივ ბლომად გზავნიდა ხოლმე ხარკის მაგიერ თეოდორას კეკლუცობისათვის მოსახმარად.

— კარგად, მე ის სიზმარში ვნახე.
 — ვინ? ალექსანდრე?
 — არა, სულელო, ლამაზი ანიცი.
 — ეგ კარგი, მაგრამ ალექსანდრე დიდი ხანია ხვრელში იცდის.
 — უჰ, რა მოუთმენელია! ღიმილით ჰსთქვა თეოდორამ: უთხარ მოვიდეს.
 თვითონ წამოწვა გრძელ ტახტზედ, და გადიფარა ალის ფერი საბანი აბრეშუმისა ისე კი, რომ პატარა ფეხის თითების წვერები გამოყოფილი ჰქონდა.
 გალატეამ გადარაზა დიდი შემოსავალი კარები და ოთახის კუთხეს მიჰმართა, საცა უშველებელი ლუსკუმა იდგა იუსტინიანესი. აქ პატარა ღილსა ხელი დააჭირა, ლუსკუმამ იქით მიიწია და გამოჩნდა ფარდით ჩამოფარებული ხვრელი კედელში. ფარდა აიწივა და ოთახში შემოვარდა ახალგაზდა დესპანი ალექსანდრე.
 ალექსანდრე თეოდორას წინ მუხლზედ დაეცა, მივარდა ხელს და მხურვალეებით კოცნა დაუწყო. თეოდორამ წყნარა გამოაცალა ხელი.
 — შენვე ჰსთქვი, ალექსანდრე! უთხრა თეოდორამ და გადიგდო უკან თავი,—ხომ დიდი გაუფრთხილებლობაა ჩემგან, რომ საყვარელი კაცი დაგისწარ მაშინ, როცა ჯერ მორთულიც არა ვარ, მაგრამ მე შენ ეგ აღვითქვი რავენაში რომ მიდიოდი იმას წინად, შენც სწორედ გითხრა, ამ ჯილდოს ღირსი ხარ. შენ ბევრი განსაცდელი მოგელოდდა ჩემის გულისათვის.
 — მაგრად დამიწან! დაუყვირა თეოდორამ გალატეას, რომელიც ვარცხნიდა ხოლმე და უწნავდა თეოდორას მშვენიერს თმასა.
 — დიად, შენ ჩემის გულისათვის ბევრს განსაცდელს მიეცი თავი, უთხრა მერე ალექსანდრეს და მიაწოდა ორი თითი მარჯვენის ხელისა.
 — ჰოი, თეოდორავ! დაიძახა ჭაბუკმა, მარტო ამ ერთის წუთისათვის, მე მზადა ვარ თუნდა ათ ჯერ მოგკვდე.
 — ეგ ხომ, მაგრამ ერთი ეს მითხარ, ჰკითხა თეოდორამ: რატომ არ მომიტანე წიგნის პირი

იმ ბარბაროზთა ქალისა იუსტინიანესთან მოწერილი?

— მე ღონისძიება არა მქონდა შენთან კაცი გამომეგზავნა ხომალდიდამე. ხოლო გუშინ გადმოვედ ხომალდიდამ თუ არა, მაშინვე გაცნობე, რომ საჩუქართა შორის მისის სახის სურათიც არის. შენ სწორედ კაი დროს მოგვასწარი.

— დიადაც, მაგრამ ვინ იცის რა დამემართებოდა მე რომ იუსტინიანეს კარის მცველს არ ვაძლევდე სასყიდელს ერთი ორად მომეტებულს მასზედ, რასაც იუსტინიანე აძლევს? გარნა შენ, გაუფრთხილებლო დესპანო, მეტად უხერხოდ მოიქეცი, როცა გოთთა დედოფლის ხნიერობაზედ ჩამოვარდა სიტყვა.

— ჰოი მშვენიერო ასულო კიპრიდისავ, რამდენი ხანი იყო შენ არ მენახე! მე თავში არა მომდიოდა რა, თვინიერ შენის დამატრობელის მშვენიერებისა.

— მაშ თუ ეგრეა, მე დამშთენია მხოლოდ ის რომ შენ მოგიტევო. შავი ზოლი, გალატეავ! შენ როგორც არმიყი უკეთესი ხარ, ვიდრე როგორც სახელმწიფო კაცი, ამისგამო შენ აქ დაგარჩენ და რავენაში კი გავგზავნი უფრო ძველს დესპანს. ესე კარგი არ იქნება? გაუღიმა თეოდორამ და თვალი უყო.

ალექსანდრე მივარდა და ზედ დაეკონა მის ალის ფერს ტუჩებსა.

— შეჰდეგ! შენ დიდებულების წინააღმდეგ დანაშაულობას ჰსჩადი, უთხრა თეოდორამ და წყნარად შეეხო მარათი მის ლოყას.—დღეს ეგ იმყოფინე. ხვალ შეგიძლიან კიდევ მოხვიდე და მომიტხრა ამბავი იმ მშვენიერის ბარბაროზის ქალისა. გეუბნები, წადი მეტქი. მე ეს საათნი სხვას უნდა ვაკუთვნო.

— სხვასაო! წამოიძახა ალექსანდრემ და ერთის ფეხით უკან დაიწია:—მაშ მართალია, რასაც ჩურჩულით ლაპარაკობენ ბიზანტიაში? შე, ორგულო....

— თეოდორას მეგობარს იჭვნეულობის ნება არ უნდა ჰქონდეს, გაიცინა თეოდორამ.

ეგ სიცილი კარგი სიცილი არ იყო.
 – ამ ხანად ნურას ინალვლი, შენ თვითონ ნახავ შენის თვალით. წადი.

გელატეამ ხელი ჩაჰკიდა მხრებში და მოატრიალა ლუსუუმისაკენ.

(შექცეო აქნება)

გაზეთებიდან ამოკრეფილი ამბავი.

– დრეზდენში ხმა გავარდა, რომ ჰანზი გარდაიცვალაო. რვას მკათათვეს ჰარიქიდა, საცა ეგ ხმა გავრცელებულიყო, ტელეგრაფით ეკითხნათ მართალია, ეგ ხმა, თუ არაო. ჰანუსათ მოხვლიათ, რომ ჰანზი მშვიდობით ბძანდებო. საკუთრი კორრესპონდენტი ნემცურის გაზეთისა „National Zeitung“ იწერება ჰარიქიდა რვას მკათათვეს: „დღეს მქონდა შემთხვევა და წავიკითხე სარწმუნო ტელეგრაფი, რომელიც მოხსენებულა, რომ ჰანზი ისე დასუსტებულიაო, რომ ეოველს წუთს უნდ მის გარდაცვალებას მოველოდეთო.“

– ბარონ ჰოლცს დაუბეჭდია ბერლინში თავისი თხუხულება, რომლისათვისაც ეს ღირს შესანიშნავი სახელი დაურქმევია: „ლეონ გამბეტა და მისი ლაშქარი“. ამ თხუხულებაში გამოყვანილია სარწმუნო საბუთებზე დაძვარებული მთელი სამხედრო მოღვაწეობა გამბეტასი იმ დღიდან, როცა ეს სახელოვანი რესპუბლიკანელი ჰაერისგემით გამოფრინდა ჰარიქიდა, ომის გათავებამდე. თვითონ გამბეტას ბარონ ჰოლცი დიდის თანაგრძნობით იხსენიებს, აქებს როგორც იმისთანა კაცს, რომელიც სავსეა მდიდარის ნიჭიერებით და უმაღლესის მამულის-მოყვარეობითა, ამასთანავე იხსენიებს მის ნაკლებეულებსაც. მაგალითებრ იმ ადგილას, საცა ლანარაკობს გამბეტას სამხედრო მინისტრობასზე და სარდლობასზე, ბარონ ჰოლცი ამბობს: „უეჭველია გამბეტას ბევრი არა აკლდა რა იმისთვის, რომ საფრანგეთის ახალგაზდა დიქტატორობიდა გამხდარიყო უპირატეს კაცად ისტორიაში, ბევრი არა აკლდა რა, მაგრამ მაინც ცოტა რაღაც აკლდა.... გამბეტა მარტო სამხედრო მინისტრობას უნდა

დაჰსჯერებოდა. მაგრამ, არა: მას ეგონა, რომ მისთვის ეგელა შესაძლებელია, ეგელა ადვილად საქმენელია და მოიწადინა სარდლობის დაფინის ფოთოლიცა და აი ეს იყო კიდევ დასაწყისი ეოველის მისის შეცდომისა. მას ზომიერება აკლდა, მას არ ჰქონდა ის თავ-შემკრება კეთილ-გონიერის კაცისა, რომელიც თავის დღეში ხელს არ მოჰკიდებს საქმეს, თუ ვერ შეჰსძლებს, რომ საქმე სრულიად ხელში ჩაიგდოს.“

– ზეტერბურგის ოლქის სასამართლოში 30 ივნისის ირწევოდა საქმე სამსახურბიდამ გადადგომილის კოლექსკის სეკრეტარის ალექსანდრე კატკოვსკისა, რომელსაც ბრალს ჰსდებდნენ მასზედ, რომ სიგელის დახვევა უნდოდაო. ბრალდებული კატკოვსკი მოხუცებული კაცია, 70 წლისა. როცა სასამართლოს თავ-მჯდომარემ ჰკითხა რა საქმეში ხართო (ესე იგი, რა ხელობის კაცი ხარო), მან უნახუნა: ოც-და-ათი წელიწადია მე ამ დავის საქმეში ვარო და ბოლოს ისიც დამემართაო, რომ ამ დავამ დამნაშავეთა სკამამდე მიმალწვეინაო.

– ერთს ინგლისურს ქურნალში „Mind“ დაბეჭდილია მეტად ღირს-შესანიშნავი წერილი გამოჩენილის მეცნიერის ჩარლზ დარვინისა. ამ წერილის საგანი ის არის თუ როგორ ეხსენება ბავშვს ცნობიერება დაბადების შემდეგ. თავისის დასკვნის საბუთად დარვინს მოჰყავს ეოველივე ის, რაც შეუნიშნავს თავის შვილზედ ამ ოცდა თორმეტის წლის წინად.

თუ დრო მოგვეცა, ამ ფრიად ღირს-შესანიშნავს წერილს დარვინისას ვრცლად ვაცნობებთ ივერის მკითხველ თა.

– **СЪВ. ВЪСТНИКЪ**-ში ტფილისიდამ კორრესპონდენტი 26 ივნისიდამ ჰსწერს, რომ აქაურს სახალხო დღეობის გამმართველს კამიტეტსაო როგორღაც ბედი არ შეჰსწევსო. თუმცა ამ კამიტეტმა შემოსავალ-გასავალის ნუსხა დაბეჭდაო, მაგრამ მაინც მოგროვილის ფულების წინდაუსხედავად სარჯვას ჰსწამებენო და ამ საგანზედ ურიგო ხმები აქამომდექალაქში არ მიმწვდარაო. რაც უნდა ურიგოდ მოქცეულიყო ეს კამიტეტი ომში დაჭრილთათვის მოგროვილის ფულის შესახებ, მაინც კიდევ იმოდენა სიკეთე მოიქმედაო, რომ ტანჯულთა მმთათვის

ოთხას თუმანსე მეტი ფული მოაგროვოა.

– იგივე კორრესპონდენტი ჰსწერს იმავე გაზეთსა (№ 64) „ბაქოს გუბერნიამი მცხოვრებნი მაჰმადიანები ძალიან ავის თვალთ უუურებენ უოველს ფერს, რასაც კი რუსის სახელი ჰქვიან; თათრებთა და ძალაკანთა შორის ხშირად მოხდება ხოლმე ჩხუბი, რომელიც ცემა-ტეკვით თავდება. მუშასი მთელი ერთი გუნდი მაჰმადიანთა დაეცა სადგომს, საცა სამხედრო ავეჯულობა აწევია იმ აზრით რომ იქ იანოვის თოფ-იანრალს და ტეკვია-წამალსა, მაგრამ ძველის ზარბაზნების მეტი იქ ვერა ნახა რა, ისიც მიუარმოყარა და ისე წავიდა. იქაურმა მხედრობის უფროსმა (Воинский Нфчальникъ) და სამოქალაქო წუობილების მოხელეთა, მაშინათვე გამოუცხადეს მაჰმადიანების გუნდსა, რომ თუ არ დაიძლებითო და თქვენს მოთავეს ხელში არ მოგვცემთო, ციხიდან ზარბაზნებს დაუშენთ ქალაქსაო და ქვა-ქვაზედ აღარ დავაეენებთო. გუნდი დაჰმორჩილდა და მოთავე ამ არეულობისა ხელში მიჰსცა. მოთავე იყო იქაური მოლლა, რომელიც ხალხს თურმე უქადაგებდა მთავრობის განდგომასა და სამღთო ომიანობასა.

– ლონდონის უნივერსიტეტის საბჭოს გადაუწვევტია, რომ მიეცეთ ნება ქალებსა უოველგვარი მეცნიერება შეისწავლონ და შესწავლების ნიშნად ჯეროვანი მოწმობა მიიღონ.

– ერთს მეურნალს რუსეთში გამოუკვლევია და აღმოუჩენია, რომ ზამბახიდან შეიძლება იმისთანა წამალი გაკეთდესო, რომელიც ქინაქინის მაგიერობას გასწევსო და ქინაქინაზედ ბევრად იფუი იქნებაო.

გ ა ნ ც ხ ა დ ე ბ ა

ტფილისში, ყველა წიგნის მალაზიებში ისყიდება:

ბოზია მიჩანაშრა, ლეგენდა თ. აკაკი წერეთლისა. ფასა ერთი შაური.

ღავრიშანი, ანუ ზღაპრული მოთხრობა, გამოცემა პირველი. ფასი შვიდი შაური.

ისყიდება ქალაქს, ვართანოვის და გრიჭუროვის წიგნის მალაზიებსა და „ივერიის“ რედაქციაში, ქუთაისს, ანტონ ლორთქიფანიძის ბიბლიოთეკაში.

გორს, ფარნაოზ ნათიევისას.
ახალციხეს, ალექსეევ-მესხიევისას (მირვობოსრედნიკი)

- ლემსნი** თქმულნი **თ. ნ. ბარათაშვილისაგან** ფასი . . . . . , 20 კ.
- წ. ნ. ანტონოვის თხზულება,** ფასი 1 მ.
- ქართული ანდაზები,** ფასი . . . . . 10 კ.
- მეფე ლირი,** ტრაგედია **შეშპირისა** ფასი 60 კ.

ექვთიმე ხელაძის სტამბაში იბეჭდება და მალე გამოვა **სამართლის წიგნი** ქათულენაზედ, **სამსჯავრო წესდებანი 20 ნომბრის 1864 წლისა,** მოთავე განმარტებით, განაჩენებით კავკასიის დეპარტამენტთა მმართველობით სენატისა, თარგმნილი **ნიკოლოზ სიმონის-ძის ბამრეკალოვის-მიერ.**